

AMÈRICA LLATINA: UN SEGLE DE REVOLUCIONS I CONTRAREVOLUCIONS

EMIR SADER

Rio de Janeiro

El segle XX va començar, per a Amèrica Llatina, amb una matança i una insurrecció. La matança va ser la dels obrers miners xilens, a l'Escola Santa Maria de Iquique, al nord del país. Concentrats entorn de les mines de salnitre, constitueixen el cor de l'economia exportadora de Xile i, per tant, les seves vagues paralitzaven el país. Van rebre respostes sangonoses, com la de 1907, que va produir milers de morts, per dos canons situats a la coberta dels navilis que, suposadament, portaven les autoritats per negociar amb els treballadors.

Pocs anys després va esclatar la revolució mexicana, el primer procés revolucionari al Continent, amb la participació massiva dels camperols i reivindicacions nacionals i agràries. El moviment va sacsejar les estructures de poder del Mèxic tradicional, fent que el poble, per primera vegada, participés activament de la lluita pel poder, a través dels seus líders, Zapata i Pancho Villa. Va ser el moviment que més influència va tenir a Amèrica Llatina, fins a la irrupció de la revolució cubana, el 1959. La cultura llatinoamericana –la seva literatura, la seva pintura, la seva música– van ser directament marcades per la mexicana, amb l'impuls que aquesta va rebre del seu procés revolucionari.

El segle mostrava així com seria a Amèrica Llatina: a ser un segle de revolucions i de contrarevolucions.

La revolució soviètica va tenir forts ecos entre nosaltres, amb la fundació dels Partits Comunistes i Socialistes, a més dels moviments de solidaritat i viatges de personalitats llatinoamericanes per conèixer les grans utopies del primer Estat que s'anunciava com un poder obrer-camperol. Després de l'impacte de la revolució mexicana, que introduïa les masses populars en la nostra història de manera autònoma i ferma, arribava el socialisme, anunciant que les confrontacions socials passarien a un nou estadi: el de la lluita anticapitalista.

A Rosario, Argentina, al final dels anys 10, els estudiants s'endinsen en la història del continent, realitzant el primer projecte de reforma universitària, que s'inscriurà definitivament com una referència per a la mobilització dels joves llatinoamericans.

Els anys posteriors a la crisi de 1929 van ser de grans pertorbacions i transformacions al continent. Les mateixes potències imperialistes (bàsicament EUA i Anglaterra) que ens imposaven un esquema segons el qual compraven el fonamental dels productes primaris d'exportació i ens venien pràcticament tot el que s'importava, de sobte ens diuen que estan en crisi, que no poden comprar-nos ni vendre'ns res. Els països que havien aconseguit un cert grau de desenvolupament industrial –en primer lloc Mèxic, Argentina i Brasil– poden fer un salt cap a la seva industrialització que, alhora, significa la seva urbanització accelerada. D'un desenvolupament econòmic bolcat a l'exportació, per al mercat extern, aquests països aconsegueixen implantar un desenvolupament bolcat al consum intern.

Com a conseqüència, augmenta constantment en les dècades següents la proporció de les seves poblacions que es vinculen a l'economia formal, és a dir, amb contracte formal de treball, drets socials i civils, i s'incorporen creixentment a la lluita social i política. Creix la sindicalització i la força dels partits populars, s'amplien els drets, els Estats guanyen més legitimitat, fins que aquest flux, en una part dels països, és estroncat pels cops militars, a partir del del Brasil el 1964.

Abans d'això, tanmateix, a Xile arriba a instal·lar-se una república social, encara que efímera, però que servirà com a antecedent per al govern del front popular, el 1938, del qual el jove metge Salvador Allende serà ministre de salut. El president mexicà Lázaro Cárdenas, per la seva banda, decreta la nacionalització del petroli mexicà i desenvolupa un nou projecte de reforma agrària. El 1952, a Bolívia, es desenvolupa una revolució popular, que aconsegueix dissoldre l'exèrcit i substituir-lo per milícies populars, al mateix temps que fa una reforma agrària i nacionalitza les mines d'estany del país.

El triomf de la revolució cubana fa que el socialisme deixi de ser un objectiu relativament llunyà, per establir l'actualitat de la revolució al nostre continent. Totes les lluites –per la reforma agrària, per la reforma urbana, per la llibertat davant la dominació imperialista, per la plena alfabetització del nostre poble, per la universalització

dels drets– van passar a ser inserides en el marc de la lluita pel socialisme, que va passar a ésser el seu horitzó.

Vint anys després els nicaragüencs retrans homenatge a Sandino, en fer triomfar un règim de caràcter democràtic i popular, que actualitza les tesis de la revolució cubana de l'entroncament de l'antiimperialisme amb la construcció d'una societat que tracta de negar i superar el capitalisme dependent llatinoamericà.

Va ser concretament l'any 1967 quan Amèrica Llatina s'inscrigué definitivament en la història mundial. Aquest any coincideixen dos fets fonamentals: la mort del Che a Bolívia i la publicació de *Cent anys de solitud* de l'escriptor colombià García Márquez, l'obra més important de la literatura llatinoamericana.

La gesta del Che va ser el moment més determinant dels anys 60, aquell que va projectar la solidaritat amb Vietnam com la nova marca de l'internacionalisme, projecte en el qual ell va lliurar la seva vida, conforme la seva màxima de provar les seves veritats en la pròpia pell, i aquella altra que solidaritzar-se amb els explotats i oprimits és viure amb ells la seva situació i lluitar per revertir-la. La imatge del Che es va convertir en la més difosa del segle de les imatges, com a expressió de la força moral de qui es convertí en el personatge major de tot el segle XX per a qui lluita per una societat solidària i humanista.

El «boom» literari del qual *Cent anys de solitud* va ser la locomotora, va imposar al món la qualitat cultural d'Amèrica Llatina. La nostra pintura va ser redescoberta, així com les nostres arts plàstiques en general, a les quals es van afegir la nostra música popular, el nostre cine... revelant al món la qualitat superior de la creació artística d'un món l'originalitat del qual va haver de ser reconeguda i festejada.

Ahora es va imposar al món intel·lectual i polític la creativitat teòrica del pensament crític llatinoamericà, que havia fet la crítica de la teoria del comerç internacional a través de la CEPAL, del caràcter dependent i perifèric de les nostres societats, amb la teoria marxista de la dependència, del paper tradicional i conservador de la religió, amb la teologia de l'alliberament –totes contribucions originals i decisives del nostre continent al pensament social humanista.

Les dues últimes dècades del segle XX, malgrat reprendre els processos polítics institucionals, van ser globalment negatives per al nostre continent. En comptes d'imposar-se la nostra creativitat –tan present,

reconeguda i consagrada al pla cultural– conforme les nostres pròpies necessitats, es va imposar, a partir dels interessos dels centres imperialistes –amb la connivència de les nostres elits polítiques i econòmiques– un esquema d'acord amb els interessos del capital financer internacionalitzat. En lloc de privilegiar el combat a les desigualtats socials, es va portar a la pràctica un projecte liberal, que passa per un embut estret totes les nostres societats, en una opció que permet créixer a la burgesia i als estrats alts de les classes mitges, però condemna a l'abandonament i a la regressió la gran majoria de les nostres poblacions.

Com a resultat, es va imposar el capital especulatiu, en un continent que el que necessita és producció; l'individualisme egoista, en societats que necessiten solidaritat col·lectiva; el consumisme depredador, quan necessitem l'atenció privilegiada de les necessitats bàsiques de les grans minories. Es va imposar la còpia dels estils de vida i de consum de les societats imperialistes, quan tenim models de comportament nostres que haurien de prevaldre; es va imposar el cinisme, l'escepticisme, la corrupció... en lloc de la moralitat i de la solidaritat en la vida pública.

En definitiva: van ser negats els gèrmens de les societats comunitàries que tenim, que tants sectors de les nostres poblacions desenvolupen afrontant les majors adversitats. Estem governats per les elits que fa 500 anys es van apropiat del poder i s'enriqueixen d'esquena als nostres països, en lloc de ser-ho per treballadors, per gent del poble, que representa la majoria aclaparadora de la nostra població.

Amèrica Llatina entra en el segle XXI com un volcà en efervescència, enfrontant la major crisi social de la seva història des dels anys 30. Les elits estan assegudes impàvidament sobre barrils de pólvora que elles mateixes han posat. Mentre, la immensa energia de les nostres societats es perd de forma destructiva, per l'agitació de l'olla en ebullició, en forma de crisi de seguretat pública, de violència degradant que, en el fons, serveix a les elits dominants, per als seus projectes de perpetuació.

Socialisme o barbàrie: aquest ve a ser el dilema fonamental per a Amèrica Llatina. De la nostra capacitat de crear projectes socialitzadors amb l'objectiu de la construcció d'una societat de negociació i superació del capitalisme, en depèn la victòria de la civilització o de la barbàrie, és a dir, del socialisme humanista sobre el capitalisme salvatge.